

Results. The notable forms of lexicon were forming (by different models) the secondary meaning of both native vocabulary and borrowings (there are certified cases of fixing borrowings from primary and secondary meaning in a memo); generalization and specialization of meaning; the use of borrowings in stable combinations of words, cliché expressions; terminologization of different structure expressions (typical for official-business style of legal and governmental management genre); fixing of borrowings consisting idioms; polisemantic borrowings which contributed to the development of different thematic groups of vocabulary and lexical-semantic subgroups; between styles translocation of borrowings; use in speech and written memo the semantic equivalents among both borrowings and specific borrowed lexemes (doublets are available in all thematic groups of vocabulary, most of nomina agentis). In this period the process of forming of abstract vocabulary was activated (indicates on intellectualization of speakers); the number of clearly connoted, evaluation elements increased.

Originality. Completeness of linguist modeling processes of formal semantic derivation is often due to existing source material. Learning the vocabulary development of the language in the distant time periods leaves open the question of the role of oral communication in the process of borrowings, it is difficult to determine the way of adopting (oral or as a consequence of scribe's usage of foreign samples of structuring texts), the role of scribe, his idiolectic, language and ethnic belonging. All this information is inaccessible to modern historian of language, who has to be limited with assumptions about the nature of interlingual interaction and use of many valuable facts from dialectology, archeology, ethnography, history, folklore, which can make significant adjustments to determine the specifics of the Ukrainian language development in the XVI–XVII centuries.

Conclusion. Understanding the mechanisms of the dynamics of Ukrainian vocabulary of the XVI–XVII centuries under the influence of borrowings makes it possible to develop a strategy for preserving the native language from the excessive influence of foreign language vocabulary today.

Key words: borrowings; native vocabulary; secondary meaning; metonymia; semantic attraction; translocation between styles; generalization; specialization of meaning terminology; contaminated compound; phrasal expression; semantic equivalent; abstract vocabulary.

Надійшла до редакції 1.09.16

Прийнято до друку 12.10.16

УДК 811.161.2'282.3(477.85)'373

РУСНАК Наталія Олександрівна,
доктор філологічних наук, професор
кафедри сучасної української мови
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
РУСНАК Юлія Маноліївна,
кандидат філологічних наук, старший
викладач кафедри суспільних наук
та українознавства Буковинського
державного медичного університету
e-mail: n.rusnak23@rambler.ru

ОБРЯДОТЕРМІНИ ПІСЛЯВЕСІЛЬНОГО ЕТАПУ В БУКОВИНСЬКИХ ГОВІРКАХ

У статті проаналізовано назви післявесільних обрядодій у буковинських говірках. На широкому фактичному матеріалі, почерпнутому з етнографічних праць, живого народного мовлення, системно схарактеризовано структурні, семантико-функціональні та етнолінгвістичні особливості обрядової лексики буковинських говірок, досліджено специфіку назв післявесільних обрядів буковинських говірок у плані ареальних трансформацій загальноукраїнських понять та в загальнослов'янському контексті. Номінації післявесільних обрядів вивчено шляхом аналізу тематичних груп і номінативних рядів із використанням етнолінгвістичного аспекту.

Післявесільні обрядотерміни відтворюють духовну культуру буковинців, засвідчуючи єдиний мовно-образний світ української нації. Специфіку лексики весільної обрядовості буковинських говірок засвідчують регіональні вияви слов'янських назв. Багатозначність весільної термінології спричинена тенденцією до економії мовних засобів. Лексичні репрезентанти на позначення післявесільних обрядотермінів зумовлені різними внутрішніми формами номінацій. На позначення низки архаїчних ритуалів не збережені назви, у говірках їх представлено у формі опису. Номінації післявесільних обрядодій ілюструють релікти попередніх світоглядних систем буковинців.

Ключові слова: буковинські говірки, обрядотермін, весільна обрядовість, номінація, тематична група, номінативний ряд, диференційна ознака, мотивація, етнонім, афереза, словосполучення, віддіслівний іменник, народна етимологія.

Постановка проблеми. Весілля – одна з найархаїчніших форм народної обрядовості, ілюструє народну психологію, мораль, етнічні норми, світоглядні уявлення, традиції, культурні набутки та вірування нації, що формувалися впродовж століть. „Весільні обряди – це закріплені традиціями суспільні звичаї, що супроводять і знаменують одруження, народження нової сім'ї” [1, с. 7]. Весільне дійство становить єдність передвесільного, власне весільного та післявесільного етапів.

Аналіз останніх досліджень і визначення раніше не досліджених частин проблеми. Лексика весільного обряду перебуває в колі зацікавлень українських мовознавців. Так, номінації цього дійства досліджували в гуцульських говірках М. Бігусяк [2], у середньонаддніпрянських – Н. Грозовська [3], у степових – В. Дроботенко [4], у східнослов'янських – І. Магрицька [5], у поліських – П. Романюк [6], у бойківських – Н. Хібеба [7], подільсько-буковинсько-наддністрянського суміжжя – О. Жвава [8], весільну лексику літературної мови проаналізував В. Шевченко [9]. Системне дослідження лексики весільної обрядовості на матеріалі буковинських говірок ще не здійснювалося, проте почасти лінгвальні особливості весільних назв цього регіону розглянуто в статтях В. Прокопенко [10] та Н. Гуйванюк [11].

Мета статті – проаналізувати обрядову термінологію післявесільного етапу в буковинських говірках. Дослідження відповідає етнолінгвістичному аспекту мовознавства. Н. Гуйванюк стверджує, що лексика родинної обрядовості в говірках становить шар лексем із так званим „культурним компонентом”, тобто в них віддзеркалено реалії культури народу, що складають його самобутність. «Усе частіше учені обирають матеріалом дослідження найдавніші етнолексеми, які містяться в історичних пам'ятках літератури, етнографічних і діалектних записах, здійснених у різні періоди на різних теренах України ... українська етнолінгвістика розвивається у тісному зв'язку з діалектологією, а етнолінгвістичний аспект є важливим складником системного опису діалектної лексики» [11, с. 255].

Матеріалом аналізу послуговували діалектні тексти про весілля й відповіді респондентів, отримані впродовж 2005–2010 років унаслідок польових досліджень у говірках Чернівецької області, дані «Словника буковинських говірок», етнографічних праць Р.Ф. Кайндля, видання «Буковина. Загальне краєзнавство». Для з'ясування міждіалектних і міжмовних зв'язків буковинської післявесільної обрядотермінології залучено матеріали загальномовних і регіональних словників.

Виклад основного матеріалу. Номінацій післявесільних обрядів систематизовано в тематичні групи (ТГ) і номінативні ряди (НР). ТГ – сукупність мовних одиниць, пов'язаних спільним значенням, диференційною ознакою (ДО), НР – номінації на позначення одного денотата.

Післявесільний етап розпочинався одразу після святкування весілля і тривав упродовж тижня, його обрядодії залежно від ДО ‘час’ поділено на дві групи: ритуали, що відбувалися наступного дня, після того як молодий забирав молоду до себе, і ритуали, які провадять через тиждень після весілля.

ТГ «назви обрядодій, які відбувалися наступного дня після весілля» становить розгалужену мікросистему, оскільки день був насичений подіями.

Низка архаїчних ритуалів не має назв, у говірках побутує у формі опису, умовно назвемо їх «обрядодії театралізованого характеру».

Наступного дня після весілля на Буковині відбувалася забава у весільних батьків *'бат'чини*, номінація мотивована назвою головних осіб – весільні батьки. Спільній трапезі у них передував ритуал *відвідини маткою молодих*, що уже втратив актуальність, а тому на його позначення не збережено назви. На матку покладали перевірку цноти молодої. У цьому весільному дійстві пріоритетною була акціональна частина, причому кожна дія весільних персонажів детермінована народною мораллю та пересторогами, де символічного значення набував червоний колір як свідчення дівочої честі. Діалектоносії розповідають: *на д'ругий ден' б'рали со'рочку моло'дойі і к'лали ў 'торбу / і це 'несли до йі'йі 'мами / і при'ходили до 'мами йі'йі по'казували / шо йі'йі 'дочка по'р'адочна і вс'о // йак'шо во'на була не" по'р'адочна / то в'інчал'на 'матка мог'ла це розго'лошувати // ста'вала 'коло 'муру / р'вала ц'ат'ки ў 'себе на 'шійі / шоп ц'ат'ки ц'і розл'і'талиса // бо йак'шо во'на це не" з'роби / то йі'йі 'буде бо'л'іти голо'ва // ко'ли при'ходили / ту че'р'вону 'нитку кру'тили // і вйа'зали 'татови 'руку обв'язували / і 'мам'і / і там вуй'кам / вуй'нам / шо моло'да 'чесна //* (с. Ширівці Хотинського р-ну).

У с. Горішні Шерівці Заставнівського р-ну записано обряд *ро'бити 'гонор 'мам'і*, до якого залучено *'фану* 'прапор': *і'дут до мо'ло'дойі за 'мамоў / ни'сут йі 'фану / 'роб'яа 'гонор // 'налицу об'моту'ють чи'р'воноў 'л'ентоў / наго'р'і в'їеж'ут чи'р'вон'і кв'іт'ки і чи'р'вону 'фустку / і сп'ї'вайут //*

На Хотинщині матка з молодими в супроводі музикантів через все село йшли на забаву до батька. Обрядодія має специфічну форму вираження – конструкція покликання з предикативною одиницею, побудованою за схемою простого двоскладного речення з інверсованим порядком головних членів речення з локальним детермінантом в кінці предикативної одиниці: *по'том і'дут за 'бат'ком / бо там при'лагодили сто'ли // і 'ма'їут при'гош'чати вс'о ви'с'іл'а // і'де і 'файно гу'л'а'їе і 'файно с'п'ї'ва'їе до 'бат'ка // 'каж'ут / п'иш'ла 'матка за 'бат'ком //* (с. Пашківці Хотинського р-ну).

Під час гостювання у весільних батьків у с. Рідківці Новоселицького р-ну відбувалася обрядодія *во'дити мо'ло'ду вули'цями*: *'бат'ко би'ре св'іч'ки з 'маткоў // би'рут моло'дих за 'руки / і 'вод'а т'рохи вули'цями / а'би ву'на за'була ку'да ду'дому 'ма'їе йти //*

Обрядодіям післявесільного етапу притаманний веселий характер, їх супроводжують розваги, сміх, жарти. Локальну прикріпленість має ТГ «назви обрядодій жартівливого характеру»: *ви'с'ти до во'ди мо'чити мо'ло'ду, по'р'етки ро'бити, ро'бити з'битки, не'ре"бер'їіа, ве"с'іл'не не'ре"бер'їіе, при'х'ід ума'н'їў, си не'ре"би'рати за моло'дих, ти'ри'би'ратиси, не'ре"од'а'гати на мо'ло'ду, мо'ло'дих п'ід'м'ін'увати, ду'р'їти, по'казувати вс'іл'ак'і 'ф'ігл'і, ў'с'еке в'іроб'їати на см'ї'хи, ро'бити вар'їац'їю, см'ї'шити 'гості'ї, 'шутк'е.*

Архаїчний характер деяких обрядодій пояснює відсутність номінацій на їхнє позначення, вони засвідчені у формі опису. Так, одна з післявесільних обрядодій пов'язана з водою. Етнографи вважають, що в цій жартівливій обрядодії відчувається відгомін давнього культу води, аналог загальноукраїнської обрядодії *митвини*. Молоду вели до протічної води і там обливали водою, у такий спосіб, напевно, відбувалася ініціація – перехід у інший стан. Ритуал, який відтворював культ води, перетворився у жарт: *заби'ра'їе то'ди мо'ло'дий мо'ло'ду / ви'дут до во'ди / би'рут ко'чаргу / ло'пату / ви'дут дес до ки'р'ниці / на'мочут йі / ду'р'ї'їут так //* (с. Митків Заставнівського р-ну). У с. Погорілівка Заставнівського р-ну згадують: *і'де моло'да во'ди до' к'ир'ниц'і з 'музикуў 'музика г'ра'їе / у'на йде во'ди бо 'ма'їе при'нести 'воду бо мо'ло'дого 'ма'їут умі'вати у к'і во'т'і //*

«Перевірити» характер молодої господині покликані обрядодії *йти до' мо'ло'дойі по'р'атки ро'бити, ро'бити з'битки*: *'рано зби'рай'уц'и вата'ж'или // наби'рай'ут су'б'і ў торбин'ки 'с'іно / со'ломи йі'койіс / 'с'ічки // йдут до 'тойі моло'дойі по'р'атки 'н'ібито ро'бити // нас'м'іт'а йі // уна заби'ра'їе / бо 'мама п'ри'їде / с'каже / шо тут та'ке / ки'ри'н'ки //* (с. Рідківці Новоселицького р-ну).

Однією з узвичаєних обрядодій післявесільного періоду було жартівливе дійство з елементами костюмування, переодягання в молоду та молодого. «Обряди, що дістали назву «підміни молодої» або «фальшивої молодої», простежуються у весільній обрядовості багатьох слов'янських народів... Ці звичаї мали магичну функцію і були своєрідним захисним чаклунством» [12, с. 113]. У буковинських говірках на позначення цього етапу весільного дійства зафіксовано назви (НР): *пе"ре"бер'їє, при'х'їд ума'н'їу, си пе"ре"би'рати за моло'дих, ти'ри'би'ратиси, пе"ре"од'а'гати на моло'ду, ду'р'їти, по'казувати вс'їл'ак'ї 'ф'їл'ї, у'с'єке в'їроб'їати на см'їхи, ро'бити вар'їац'їю, см'їшили 'гости'ї, моло'дих п'їд'м'їн'увати, жи'рту'вати*, напр.: *то'ди пе"ре"би'рай'їци на моло'ду / моло'дого / ду'р'їют так / то та'к'ї см'їхи!* (с. Товтри Заставнівського р-ну).

Пе"ре"бер'їа – віддієслівний іменник, мотивований дієсловом *переби'ратиси* 'переодягатися', обрядотермін характерний як для календарної, так і для родинної обрядовості, звідси назва *ве"с'їл'не пе"ре"бер'їє*.

Локальну назву *при'х'їд ума'н'їу* 'розваги у формі переодягання', зареєстровану в говірці с. Бочківці Хотинського р-ну, ймовірно, мотивує слово *ку'ман* 'керамічна посудина для напоїв, яку використовують тепер як прикрасу' (можливо, ДО 'прикраса' послугувала основою номінації); слово запозичене з тюрк. мов [ЕСУМ II, с. 138]; пор.: *кумань* 'кувшин' [Тим. I, с. 390]. За іншою гіпотезою, назва *ума'ни* може бути етнонімом від *куманин*, *кумани*, назва тюркського народу на півдні Русі (= половці), витісненого татарами в Угорщину, Молдавію, Валахію; походить від тюрк. **kuman* 'народ', за другою версією, тюрк. *kuman* 'голубий' (хан Батий у фольклорі – Батий Каманович); за третьою гіпотезою, етнонім пов'язаний з назвою річки Кума, одного із куманських князів звали Кумань [ЭСРЯ II, с. 415]. Схиляємося до думки, що *уман* – етнонім, слово зазнало афери, серед мешканців Кельменецького та Сокирянського р-нів поширене прізвище *Кумань*, що відповідає одній із тенденцій творення антропонімів в українській ономастиці; обирати об'єктом глузування людей іншої нації також характерно для ментальності слов'ян.

У виразі *ро'бити вар'їац'їю* фігурує іменник *вар'їац'їа* від дієслова *варіювати* 'кричати, дуріти' [СБГ, с. 47], *варіят* 'божевільний, скажений, дурний' [СБГ, с. 47], пор.: *пе"ре"би'рай'їци / 'роб'їа вар'їац'їю та'ку / жи'ртуй'їут так //* (с. Митків Заставнівського р-ну). Ймовірно, у буковинських говірках *варіят* – ФВ (фонетичний варіант) слова *варвар*, за яким у свідомості європейців закріпилося значення «дикун». За іншою версією, слово *варіят* пов'язане з румунським *variat* 'різноманітний' [PPC, с. 753].

У сх.-слоб. говірках ідею пародіювання весілля відтворюють номінації *корчити дурака, жито молотити, вигонити зозулю, їти на кашу* [Ужч., с. 122, 130, 139, 149].

Низку номінацій обрядодій, які відбувалися наступного дня, мотивує ідея споживання їжі (НР): *сн'їданок, їти с сн'їданком, при'нести сн'їданок, в'їд'нести о'б'їт, їти з о'б'їдом, їти з ве"ч'ер'єу до мо'ло'дойї, в'їд'їдини, ти'ро'ги, 'нести ти'ро'ги, при'їти с ти'ро'гами, їти с ти'ро'гами, 'нести ти'ро'ги у 'путн'ї, у'кло'н'ати 'кури, зби'рати до 'бат'ка ва'рену 'курку, їти на х'л'їп, схо'дитиси на 'хл'їп, хл'їбо'ве, похл'їбен'її, ко'лачини, х'л'їб с'їл', хл'їбини, поп'раўка, поп'раўки, пох'мелка, про'п'їй, рос'п'їй, в'їд'їди'ни, в'їд'їризи'ни, пот'русини, ск'латчина, зби'рати ск'латчину, пох'мелини*.

Обрядотерміни мотивує слово зі значенням 'споживання їжі в певний час': *сн'їданок, їти с сн'їданком, при'нести сн'їданок, в'їд'нести о'б'їт, їти з о'б'їдом, їти з ве"ч'ер'єу до мо'ло'дойї*. У сх.-слоб. говірках *нести вечерю* 'частувати в домі молодої після першої шлюбної ночі' [Ужч., с. 58].

Післявесільна обрядодія *в'їд'їди'ни* втілює ідею споживання їжі. У говірці с. Старий Вовчинець Глибоцького р-ну її називають з іронією – *в'їд'їризи'ни*.

У говірці с. Ошихліби Кіцманського р-ну зафіксовано варіативну назву *'нести ти'ро'ги у 'путн'ї*, пор.: *з'ранку 'мама мо'ло'дойї с сваш'ками мо'ло'дим не"сут ти'ро'ги у 'путн'ї //*. У зах.-поліс. говірках *на тиро'ги* або *повесе'лющина* [Арк. I, с. 336], у сх.-слоб. – *періжечки їсти, витрусувати тирожки* [Ужч., с. 239], у гуц. – *ти'рожини* [ГГ, с. 130], у зах.-волин. – *'декуване* [Корз., с. 107].

Післявесільна гостина в молодого в с. Рідківці Новоселицького р-ну має назву *ўкло'н'ати 'кури*, у с. Горішні Шерівці Заставнівського р-ну – *зби'рати до 'бат'ка ва'рену 'курку*. Перша номінація відповідає схемі поширеного на Буковині весільного терміна *кло'нити кола'ч'і* ‘благословляти молодих’. Семантичне навантаження у дієслівно-іменниковому словосполученні припадає на слово *'кури*, з яким усвідомлюється ідея споживання їжі. Як зазначають дослідники весільної обрядовості, курку вважали ритуальною істотою [12, с. 120], пор. у сх.-слоб. говірках *іти на курей, іти по курей, їсти курей* [Ужч., с. 183].

Післявесільні термінолексеми і словосполучення мотивує слово *хліб (ко'лач)*: *і'ти на хл'іб, с'ходи'тиси на хл'іб, хл'ібо'ве, похл'ібен'її, ко'лачи'ни, хл'іб-с'іл', хл'ібини*. У говірках Хотинського р-ну обрядотерміни мають два ЛСВ: ‘назва передвесільної обрядодії’ та ‘назва післявесільної обрядодії’.

У с. Бочківці Хотинського р-ну після весілля впродовж трьох днів відбуваються забави: *ск'латчина, зби'рати ск'латчи'ну* (пор. в укр. говірках Румунії *ск'латка* ‘обдарування молодих’ [Пав., с. 331]), *пох'мелини, хл'ібини*.

У низці післявесільних обрядодій відтворена ідея запивання: *поп'раўка, поп'раўки, пох'мелка, про'н'їй, роз'н'їй*. Номінації *поп'раўка, пох'мелка* – віддієслівні іменники з продуктивним суфіксом *-к-*. Слово *пох'мелка* зареєстроване в словнику В. Даля [Даль III, с. 367]. У гуц. і в укр. говірках Румунії засвідчено СВ *поп'равини* [ГГ, 154; Пав., с. 333], *поп'рав'їни, поп'раўка* [ГГ, с. 131], у бойк. – *поп'равини, 'ноправка, попра'зент, від'гостини, від'гістки* [Хіб., с. 300, 304], у сх.-слоб. – *іти на похмілля* [Ужч., с. 254], у зах.-волин. *декуване* ‘частування учасниками весілля батьків молоді і молодого у себе дома’ [Корз., с. 107].

У говірках Хотинського і Кельменецького р-нів побутує післявесільний обрядотермін – *про'н'їй*. Іменник *про'нїй* перебуває в синтагматичних зв'язках із дієсловом руху – *іти* з *про'поєм, йти до про'пою* – та дієсловом *перети'вати*, утворюючи на основі словотвірної тавтології словосполучення *пе'ре'ти'вати про'н'їй*, напр.: *ў поне'д'ілок бат'ки моло'дойі / 'р'ідн'і / сва'ш'ки / друш'ки і йшли с про'поєм до моло'дого // за сто'лом пе'ре'ни'вайут про'н'їй* // (с. Бочківці Хотинського р-ну). Слово *проп'їй*, напевно, один із найдавніших весільних термінів, оскільки має широкі межі поширення, його використовують з різними значеннями: у бук. говірках: ‘обдарування’, ‘післявесільна обрядодія’. У ХІХ ст. *пропїй* – ‘пишна трапеза, під час якої пропивають цнотливість нареченої’ [Бук., с. 113]. Отже, первісне значення слова – ‘післявесільна обрядодія’. У записах Р. Ф. Кайндля про гуцулів Буковини йдеться про те, що «на третій день весілля *святкується пропїй*. Молоду пару відвідують тільки батьки молоді, причому тут не повинно бути нестачі в напоях» [Кайнд., с. 31]. У поділ. говірках Буковини фіксуємо ще одне значення слова *пропїй* ‘ритуальний танець дружби з колачем у руках (відбувається перед від'їздом нареченого до нареченої)’ (Сокирянський р-н).

У с. Оршівці Кіцманського р-ну наступного дня після весілля роблять *пот'русини*. Множинний іменник *пот'русини*, мотивований дієсловом *потрусити*, утворений за узвичаєною моделлю *дієслово + -ин-*. Батьків наречених на конях або на тачці привозять на забаву, тобто «трусять» дорогою. Назва зареєстрована в словнику Б. Грінченка [Грінч. III, с. 382], однак має іншу мотивацію: із батьків «трусять» гроші. У сх.-слоб. говірках засвідчено *катати батьків, катати тещу* [Ужч., с. 35, 305].

ТР «назви післявесільних обрядодій, які відбувалися через тиждень після весілля» репрезентують номінації: *'бат'к'їушчини, 'бач'ини, бат'у'шина, 'бат'чини, ко'лачини, ру'бати кола'ч'і, в'ід'в'їдини, в'ід'їїдини, с'хо'дитиси на хл'їп, см'ї'їїни, см'ї'їєни, с'м'їни*.

Обрядові терміни мотивує назва весільного чина – батько: *'батьк'їушчини, 'бач'ини, бат'у'шина*, у сх.-слоб. говірках *іти до старшого боярина обідать* ‘частуватися після весілля у старшого боярина’ [Ужч., с. 46].

Сталою є традиція мотивувати обрядові терміни словами *хліб* або *колач*. Гуляння у весільних батьків на Заставнівщині має назву *ко'лачини*, термін зафіксований у словнику Б. Грінченка [Грінч. II, с. 267]. У говірці с. Зелений Гай Новоселицького р-ну

zareestrowano nazvu *ru'baty kola'ch'i* (u bat'ka): *'cherez 'tyzhden' 'bat'ko kola'ch'i ru'baye* // Молоді дарують весільним батькам калачі. У сх.-слоб. говірках побутують відповідні обрядові терміни *відкусити хліба, перервати хліб* [Ужч., с. 321].

У говірках Кіцманщини гостювання молодої сім'ї у родичів через тиждень після весілля має назву *см'їїни, см'їїени*. Номінація *см'їїни*, на думку діалектоносіїв, пов'язана зі словом *сміятися*, що відповідає „духу” післявесільних обрядодій. Батьки розпитують молодих про перші радощі, невдачі, жартують і сміються. В етнографічній праці zareestrowana nazva *«сміїний день: наступного дня молода пара наносить візит-відповідь своїм батькам, під час якого знову забавляються»* [Бук., с. 113]. Слово *смїїни* зафіксовано в словнику Б. Грінченка [Грінч., IV, с. 158]. У гуц. говірках «через тиждень після весілля на галицькій Гуцульщині відбувався обряд *с'мі'їни, 'міни*. Цей обряд проводився для того, щоб передати віно ‘посаг’ молодої, тобто того, що помінили ‘обіцяли під час повниці’» [ГГ, с. 125]. У говірках Путильського р-ну обрядодія має назву *с'м'їни (їти ў с'м'їни)*. Жарти – як необхідний елемент післявесільного обряду – зводяться до того, що молодий повинен щось непомітно забрати з дому батьків, тобто вкрати «на сміх» (у такий спосіб реалізується архетип викрадання, характерний для української весільної обрядовості). Під час *смін* батьки давали молодим віно (те, що «мінили»). Р. Ф. Кайндль пише: «Вісім днів після шлюбу відбувається нарешті *відвод*, введення молодої пари до церкви, та *зміни*, тобто *смїїни* своєрідна *видача посагу*. У цей день молодята відвідують батьків молодої і забирають там придане» [Кайнд., с. 21]. Очевидно, народна етимологія „пристосувала” весільний термін *сміни* до слова з прозорою етимологією *см'їїни* ‘сміятися’. У бойк. говірках ‘перше відвідування подружжя батьків молодої’ – *гос'тина* [Хіб., с. 300], у зах.-волин. – *тириз'ве* ‘взаємне частування родичів молодих через тиждень після весілля’ [Корз., с. 182].

Висновки. Семантико-функціональний аналіз лексики на позначення післявесільних обрядів, що репрезентують духовну культуру буковинців, засвідчує єдиний мовно-образний світ української нації. Специфіку лексики весільної обрядовості буковинських говірок демонструють ареальні трансформації загальноукраїнських назв. Тенденція до економії мовних явищ зумовлює багатозначність весільної термінології. Обрядодії, які втратили актуальність, не мають номінацій; у мовній свідомості буковинців побутують в описовій формі. Лексичні репрезентанти на позначення післявесільних обрядотермінів спричинені різними внутрішніми формами номінацій. Низка номінацій післявесільних обрядодій ілюструє релікти попередніх світоглядних систем буковинців.

Список скорочень назв говорів

бойк. – бойківський

бук. – буковинський

гуц. – гуцульський

зах.-волин. – західноволинський

зах.-поліс. – західнополіський

поділ. – подільський

сх.-слоб. – східнослобожанський

Умовні позначення джерел

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови. У 7 т. / [ред. О. С. Мельничук та ін.]. – К. : Наук. думка, 1982–2012.

Тим. – Тимченко С. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст. У 2-х кн. / [відп. ред. В. В. Німчук; передм. В. В. Німчук]. – К., 2002.

ЭСРЯ – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / [пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева; ред. и послесл. Б. А. Ларина]. – М. : Прогресс, 1964–1973.

СБГ – Словник буковинських говірок / [заг. ред. Н. В. Гуйванюк]. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с.

РУС – Румунсько-український словник / ред. М. Pie / Tipărit la Imprimeria «Bacovia» Bacău, 2008. – 563 с.

Ужч. – Ужченко В. Д. Фразеологічний словник східнослобожанських і степових говірок Донбасу / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – [5-е вид. переб. й доп.]. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 348 с.

Арк. – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок. У 2-х т. / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа, 2000.

Корз. – Корзюнок М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок / М. М. Корзюнок // Українська діалектна лексика : зб. наук. пр. / [ред. І. Г. Матвіяк та ін.]. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 62–268.

Пав. – Павлюк М. Українські говори Румунії : Діалектні тексти / М. Павлюк, І. Робчук. – [Канада], 2003. – 783 с.

Даль – Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4-х т. / В. Даль [предисл. А. М. Бабкина]. – М. : Русский язык, 1978–1980.

ГГ – Гуцульські говірки. Короткий словник / [відп. ред. Я. Закревська]. – Львів, 1997. – 232 с.

Хіб. – Хібеба Н. Весільна лексика бойківського говору: матеріали до словника / Н. Хібеба // Діалектологічні студії. 5 : Фонетика, морфологія, словотвір / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2005. – С. 299–311.

Бук. – Буковина. Загальне краєзнавство / [перекл. з нім. Ф. С. Андрійця, А. Т. Квасецького]. – Чернівці : Зелена Буковина, 2004. – 484 с. – (Історична бібліотека «Зеленої Буковини»).

Кайнд. – Кайндль Р. Ф. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази / Р. Ф. Кайндль. – Чернівці : Молодий буковинець, 2000. – 208 с.

Грінч. – Гринченко Б. Д. Словарь української мови. У 4-т. / [ред. В. Д. Гринченка; передм. О. Тараненко]; [репринт. вид. 1906–1907 рр.]. – К. : Лексикон, 1996.

Список використаної літератури

1. Матушенко В. Б. Сучасне весілля в контексті української обрядової культури / В. Б. Матушенко. – К. : Стилюс, 2009. – 200 с.

2. Бігусяк М. Із спостережень над весільною лексикою гуцульського говору / М. Бігусяк // Гуцульські говірки: лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження / [відп. ред. Я. В. Закревська (НАН України. Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича)]. – Львів, 2000. – С. 125–148.

3. Грозовська Н. Термінологія весільного обряду середньонадніпрянського регіону (Київська, Полтавська, Черкаська області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Н. Грозовська. – Запоріжжя, 1998. – 20 с.

4. Дроботенко В. Ю. Лексика сімейних обрядів у говірках Донеччини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / В. Ю. Дроботенко. – Донецьк, 2001. – 23 с.

5. Магрицька І. Весільна лексика українських східнословобожанських говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / І. Магрицька. – К., 2000. – 20 с.

6. Романюк П. Ф. Из опыта картографирования свадебного обряда Правобережного Полесья / П. Ф. Романюк // Полесский этнолингвистический сборник. – М. : Наука, 1983. – С. 170–171.

7. Хібеба Н. В. Структурно-семантична організація весільної лексики бойківських говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. В. Хібеба. – Львів, 2007. – 20 с.

8. Жвава О. А. Лексика родинних обрядів подільсько-буковинсько-наддністрянського суміжжя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. «Українська мова» / О. А. Жвава. – Київ, 2010. – 24 с.

9. Шевиченко В. Т. Назви весільного обряду та деяких його елементів / В. Т. Шевиченко / Мовознавство. – 1996. – № 6. – С. 30–38.

10. Прокопенко В. А. Лексика весільного обряду в буковинських говорах / В. А. Прокопенко // Тези доповідей XX наукової сесії. Секція філолог. наук. (Чернівці, квітень 1964). – Чернівці, 1964. – С. 43–46.

11. Гуйванюк Н. В. Лексика весільного обряду у «Словнику буковинських говірок» / Н. Гуйванюк // Наукові записки : У 5 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – Вип. 75(1) : Філологічні науки (мовознавство). – С. 255–260.

12. Здоровега Н. І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні / Н. І. Здоровега. – К. : Наук. думка, 1974. – 160 с.

References

1. Matushenko, V. B. (2009). Suchasne vesillia v konteksti ukrainiskoi obriadovoi kultury [Modern wedding in the context of Ukrainian ritual culture] Kyiv : Stylos (in Ukr.)

2. Bihusiak, M. (2000). Iz sposterezen nad vesilnoiu leksykoiu hutsulskoho hovoru [From observations of Hutsul dialect wedding vocabulary]. *Hutsul patois: linguistic and ethno-linguistic research (pp. 145–148)*. Y. V. Zakrevska (Ed.). Lviv (in Ukr.)

3. Hrozovska, N. (1998). Terminolohiia vesilnoho obriadu serednonaddniprianskoho rehionu (Kyivska, Poltavska, Cherkaska oblasti) Terminology of wedding ceremony of middle-naddniprianskiy region (Kiev, Poltava, Cherkasy region). *Extended abstract of candidate's thesis*. Zaporizhzhia (in Ukr.)

4. Drobotenko, V. Y. (2001). Leksyka simeinykh obriadiv u hovirkakh Donechchyny [Vocabulary of family rituals in the patois of Donetsk region]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Donetsk (in Ukr.)

5. Mahrytska, I. (2000). Vesilna leksyka ukrainyskykh skhidnoslobozhanskykh hovirok [Wedding vocabulary of Ukrainian east-slobozhansk patois] *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv (in Ukr.)

6. Romaniuk, P. F. (1983) Iz opyta kartografirovaniya svadebnogo obryada Pravoberezhnogo Polesya [From the experience of mapping of wedding rite in Right-Bank Polissia] *Polesiye ethnolinguistic collection*. Moscow: Nauka (in Rus.)

7. Hibeba, N. V. (2007) Strukturno-semantychna orhanizatsiia vesilnoi leksyky boikivskykh hovirok [Structural-semantic organization of wedding vocabulary Boiko patois] *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv (in Ukr.)

8. Zhvava, O. A. (2010). Leksyka rodynnykh obriadiv podilsko-bukovynsko-naddnistrianskoho sumizhzhia [Vocabulary of family rituals of ordinances Podolsk-Bukovinian-Naddnistransk border]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv (in Ukr.)

9. Shevchenko, V. T. (1996) Nazvy vesilnoho obriadu ta deiakykh yoho elementiv [Names of the wedding ceremony and some of its elements]. *Movoznavstvo – Linguistics*, 6, 30–38 (in Ukr.)
10. Huyvaniuk, N. V. (2008) Leksyka vesilnoho obriadu u „Slovnyku bukovynskykh hovirok” [Vocabulary of wedding ceremony in the "Dictionary of Bukovinian patois"] *Naukovi zapysky – Scientific Notes: Philology (Linguistics)*, 75 (1), 255–260, Kirovograd (in Ukr.)
11. Zdoroveha, N. I. (1974) *Narysy narodnoi vesilnoi obriadovosti na Ukraini* [Outlines of folk wedding ceremony in Ukraine] Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.)

RUSNAK Natalia Oleksandrivna,

Doctor of Philology, Professor of Department of Modern Ukrainian Yuri Fedkovych National University in Chernivtsi

RUSNAK Julia Manoliyivna,

Candidate of Philology, senior lecturer in social sciences and Ukrainian, State Medical University in Bukovina

e-mail: n.rusnak23@rambler.ru

AFTERWEDDING RITUAL TERMS IN BUKOVINIAN PATOIS

Abstract. Introduction. *Wedding ritual is the unity of pre-wedding, wedding and afterwedding stages.*

Purpose. *The object of analysis is the names of afterwedding rites in Bukovinian patois (Chernivtsi region). The research corresponds ethno-linguistic aspects of linguistics.*

Results. *In the description of nominations of afterwedding rites the thematic groups and nominative rows are applied. A number of archaic rituals has no names; in patois it exists in the form of description, so-called "the rites of theatrical character."*

The rites of afterwedding stage mark the cheerful nature, accompanied by entertainment, laughter, jokes. The local adjustment is a characteristic of the TG "names of rites of a humorous character": ro'byty z'bytky, pryh'id uma'n'iu, du'r'ity, po'kazuvaty, vs'il'ak'i, 'fig'l'i, vys'ty do vo'dy mo'chyty molo'du.

One of the conventional ritual afterwedding stage was a humorous show with the elements of fancy-dressing, dressing up as bride and bridegroom. In marking this stage of a wedding event the following NR are recorded: peyrey'ber'iya, vey's'il'ne peyrey'ber'iye, pyeryebe'ratysy, peyreyod'a'haty na molo'du, du'r'ity.

A number of nominations is motivated by the words meaning 'eating at a certain time': sn'i'danok, i'ty z sn'i'dankom, pry'e'nesty sn'i'danok, v'id'nesty o'b'id.

Term-lexemes and word-combinations define the word hlib (ko'lach): i'ty na hl'ib, s'hodyetysy na hl'ib, hl'ibo've, poh'l'i'ben'iyi, ko'lachyeny, h'l'ibyny.

A number of afterwedding rites reproduce the idea of drinking after: pop'rauka, pop'rauky, poh'melka, pro'p'iy, roz'p'iy.

The name of the wedding rank – the father – determines the ritual terms: 'batk'i'yshchyny, 'bachy:ny, bat'u'shyna.

It became a tradition to motivate ritual terms with the words hl'ib or ko'lach.

In the patois of Kitsman district the staying of a young family with relatives in a week after the wedding is called sm'i'yiny, sm'i'yeny; in patois of Putyla district – s'm'iny (jty u s'm'iny). Folk etymology "adapted" the name sminy to the word with clear etymology smi'yiny 'smiyatysia'. Jokes as a necessary element of afterwedding ritual are reduced to the fact that the bridegroom should quietly take something from parents' home, that steal "na smih", thus the archetype of kidnapping, typical to Ukrainian wedding ceremonies, is realized.

Conclusion. *The semantic-functional analysis of afterwedding rites vocabulary, representing the spiritual culture of Bukovina, shows only linguo-imaginative world of the Ukrainian nation. The specific vocabulary of wedding ritual of Bukovinian patois certify areal transformations of nationwide names. The tendency to economize linguistic phenomena leads to multiplicity of wedding terminology. Lexical representants of afterwedding rites are caused by various internal forms of nominations. A number of nominations of afterwedding rites illustrate the relics of previous philosophical systems of Bukovinians.*

Key words: *Bukovinian patois, ritual terms, wedding rites, nomination, thematic group, nominative raw, differential sign, motivation, ethnonym, aphesis, word-combination, verbal noun, folk etymology.*

Надійшла до редакції 10.11.16

Прийнято до друку 05.12.16